

Jolanta Kulpińska

Międzynarodowe programy badań nad pracą

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 36, 216-219

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- są to badania postaw wobec pracy z punktu widzenia norm i wartości oraz interesów i dążeń pracowników różnych typów przedsiębiorstw,
- badania niektórych specyficznych typów postaw, ważnych dla reformy gospodarczej, jak poczucie podmiotowości, poczucie odpowiedzialności, innowacyjność, przedsiębiorczość,
- badania specyficznych sytuacji i reakcji na nie, jak wprowadzanie nowej techniki i nowej organizacji, samorząd pracowniczy (Kierownik grupy tematycznej – prof. J. Kulpińska UŁ).

6. Problemy prawa pracy. Pozycja prawna pracownika i załogi w świetle aktualnego ustawodawstwa pracy, zwłaszcza samorząd pracowniczy (Kierownik grupy tematycznej – doc. H. Lewandowski UŁ).

7. Ubezpieczenia społeczne – ich finansowanie, związki z prawem pracy (Kierownik grupy tematycznej – doc. M. Seweryński UŁ).

W realizacji programu, złożonego z ponad 50 badań (tematów) uczestniczy około 150 osób z wielu uczelni i PAN, reprezentujących kilka dyscyplin społecznych. Wyniki badań są publikowane – niestety – w sposób rozproszony. Przewiduje się serię raportów końcowych oraz syntetyczne opracowanie końcowe. Publikacje te zapewne ukażą się za kilka lat.

Należy także wymienić kilka konferencji skupiających wielu badaczy problemów warunków pracy (także ochrony pracy i zdrowia) zorganizowanych przez Komisję Problemów Pracy Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000” PAN pod kierunkiem prof. J. Kordaszewskiego, a także Konferencje Komitetu Problemów Pracy i Polityki Społecznej PAN. Konfrontacja wyników badań i koncepcji, diagnoz i propozycji przedstawionych w ramach wymienionych i innych zespołów zasługuje na upowszechnienie i uwagę.

JOLANTA KULPIŃSKA

MIĘDZYNARODOWE PROGRAMY BADAŃ NAD PRACĄ

European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences (Vienna Centre) jest placówką Międzynarodowej Rady Nauk Społecznych, której celem jest inicjowanie i koordynowanie badań obejmujących kraje o różnych systemach politycznych i społecznych. W 1981 r. Ośrodek pod kierunkiem P. Grootingsa rozpoczął realizację programu „Praca”, na który składa się kilka tematów:

1. Nowe formy organizacji pracy. Wraz z Węgierskim Instytutem Pracy zorganizowano konferencję poświęconą ekonomicznym i społecznym uwarunkowaniom innowacji organizacyjnych. Konferencja odbyła się w maju 1984 r., skupiając 50 osób z 17 krajów. Przedstawiono 32 referaty poświęcone doświadczeniom krajowym. Dyskusja toczyła się jednak głównie wokół problemów i porównań międzynarodowych w zakresie stosunku do taylorizmu, sposobu regulacji wydajności, nowych strategii organizacyjnych w związku z nową techniką, zachowań aktorów społecznych. Zwrócono uwagę na spadek zainteresowania nowymi formami, zwłaszcza grupami autonomicznymi, przejęcie inicjatywy reorganizacyjnej przez menadżerów, rolę nauk społecznych w tych procesach itp. Przewiduje się opublikowanie materiałów konferencyjnych oraz dalszą pracę zespołu, który utworzył się na konferencji, a który skoncentruje się na problemach porównań międzynarodowych. Z Polski w konferencji uczestniczyli (z referatami): H. Strzemińska (Instytut Pracy i Spraw Socjalnych),

Z. Janowska (UŁ), J. Kulpińska i Z. Mikołajczyk (UŁ – Problem Międzyresortowy „Człowiek i Praca”).

2. Przejście ze szkoły do pracy młodzieży. Ośrodek Wiedeński wraz z Instytutem Międzynarodowego Ruchu Robotniczego w Moskwie zorganizował w grudniu 1983 r. konferencję poświęconą tej problematyce. Materiały będą opublikowane. Referentem polskim był Władysław Adamski (IFiS PAN).

3. Warunki i skutki wprowadzenia nowej techniki. Temat powyższy jest przedmiotem programu badań prowadzonych przez zespół złożony z 30 osób, reprezentujących 12 krajów według wspólnie opracowanego schematu. Program jest kontynuacją badań Ośrodka nt. automatyzacji (dotychczas opublikowano dwutomowy zbiór raportów krajowych), A. Sarapata, uczestniczący w programie przedstawił wyniki badań polskich w 32/2 tomie „Przeglądu Socjologicznego”. Tym razem chodzi o technikę mikroelektroniczną. Badania są prowadzone w odniesieniu do obrabiarek CNC, procesów ciągłych oraz komputeryzacji pracy biurowej (maszyny do pisania) i bankowej. Schemat badań przewiduje badania przypadków celowo dobranych w poszczególnych krajach oraz opracowania analizujące społeczny kontekst innowacji, zwłaszcza zaś procesy decyzyjne, przemiany kwalifikacji i sposobu kształcenia zawodowego, organizację i warunki pracy oraz uczestnictwo pracowników i związków zawodowych. Zespół badawczy spotyka się regularnie (odbyło się 6 spotkań ogólnych i kilka w małych grupach dyskusyjnych). Na tych seminariach przedyskutowano raporty krajowe oraz problemy i tezy porównań i uogólnień.

Doświadczenie tych badań zasługuje na uwagę również ze względu na założenia metodologiczne – odrzucenie determinizmu technologicznego, nacisk na uwarunkowania społeczno-kulturowe o charakterze globalnym (socjetalnym), a także jakościowe analizy porównawcze. Z Polski w programie uczestniczy J. Kulpińska i S. Skalmierski. Polskie studium przypadku dotyczy wdrażania systemu maszyn CNC, ponadto przygotowano omówienia literaturowe.

Udział w międzynarodowych programach badawczych stwarza okazję do interesujących osiągnięć merytorycznych (por. np. recenzję w tym tomie „Przeglądu” nt. *Industrial Democracy in Europe*), a także okazję do powstania międzynarodowej grupy połączonej wspólnymi zainteresowaniami i ideami oraz więzią osobistą, przeważnie silniejszą i bardziej trwałą niż paroletni projekt. Ramę instytucjonalną dla takich „visibles faculties” tworzą komitety badawcze Międzynarodowego Towarzystwa Socjologicznego (ISA).

W obszarze problemów pracy i gospodarki znajdują się komitety: „Ekonomia i Społeczeństwo” (przewodniczący H. Makler, w zarządzie Komitetu jest W. Morawski z UW), Socjologii Organizacji (przewodniczący Ch. MacMillan, w zarządzie jest K. Doktor z IFiS PAN), Socjologii Pracy (przewodnicząca J. Kulpińska z UŁ) oraz Komitet „Uczestnictwo, kontrola robotnicza i samorząd” (przewodniczący C. Lammers). W działalności innych komitetów odnaleźć można również problemy interesujące socjologów pracy (np. Komitet Czasu Wolnego, Komitet Socjologii Kobiet czy Komitet Socjotechniki i Alienacji). Komitet Socjologii Pracy, podobnie jak inne komitety dąży do wymiany doświadczeń badawczych. Przede wszystkim dzieje się to na światowych kongresach socjologicznych oraz na okresowych i regionalnych konferencjach. Dyskutuje się na nich sprawy najbardziej aktualne i nurtujące badaczy, konfrontuje podejścia i wyniki, teorię i praktyczne zastosowania. W ciągu kilkunastu lat funkcjonowania Komitetu Socjologii Pracy (nr 30 – w 1970 r. w Warnie nastąpiła reorganizacja, związana z oddzieleniem Komitetu Socjologii Organizacji) skupiał on uwagę na następujących zagadnieniach:

- stosunek do pracy różnych kategorii i grup pracowniczych,
- społeczne problemy techniki a podział pracy,
- uczestnictwo pracowników,
- warunki pracy,
- zmiany organizacji pracy,
- problemy zawodów wysokokwalifikowanych.

Niektóre z tych problemów skupiają względnie stałe zespoły na seminariach bądź też są uzgadniane poprzez wymianę informacji. (M. in. seminarium nt. techniki w Paryżu bądź profesjonalizacji w Bostonie). W październiku 1984 r. odbyła się w Sofii konferencja poświęcona nieatrakcyjnej pracy. W konferencji uczestniczyło 30 osób z 8 krajów. Przedstawiono 15 referatów w trzech grupach tematycznych:

- nieatrakcyjna praca biurowa – koordynator – W. Littek (RFN),
- nieatrakcyjne prace fizyczne w krajach industrializujących się – koordynator J. Ruffier (Francja),
- nieatrakcyjna praca robotników przemysłowych – koordynator Ch. Kiuranov i K. Petkova (Bułgaria).

Na konferencji zarysowano także program pracy Komitetu na XI Kongresie Socjologicznym, który odbędzie się w sierpniu 1986 r. w New Delhi. Z Polski w konferencji wzięły udział: J. Kulpińska, A. Buchner-Jeziorska (UŁ) i M. Jarosińska (IFiS PAN).

Komitet Badawczy 10 – powstał w 1972 r. w wyniku konferencji poświęconej partycypacji i samorządowi robotniczemu w Zagrzebiu. Komitet skupia liczne grono badaczy często spotykających się na konferencjach, związanych z czasopismem „Economic and Industrial Democracy”, a zwłaszcza z międzynarodową grupą badawczą Industrial Democracy in Europe. Dobrym zapleczem informacyjnym jest dla Komitetu Jugosłowiański Ośrodek Badań nad Samorządem w Lublanie. Komitet ma na swoim koncie kilka publikacji. W październiku 1983 r. odbyła się w Dubrowniku konferencja poświęcona perspektywom demokracji ekonomicznej i przemysłowej. Wybrane materiały będą opublikowane w kolejnym tomie „Yearbook of Organizational Democracy” pod redakcją animatora konferencji Veljko Rus (Jugosławia).

Do centralnych problemów konferencji należały: uczestnictwo w spółdzielniach, ekonomiczna demokracja, tj. udział we własności i zyskach oraz w decyzjach gospodarczych o makro-skali, uwarunkowania „edukacyjne” i technologiczne partycypacji itp. Szczególnie interesująca była dyskusja panelowa poświęcona Jugosławii i jej programowi wyjścia z kryzysowej sytuacji oraz aktualnej roli samorządu robotniczego. Referat nt. ruchu samorządowego w Polsce przedstawiła J. Kulpińska.

W kwietniu 1984 r. odbyła się kolejna konferencja Komitetu, tym razem w Izraelu. Głównym przedmiotem dyskusji były stosunki spółdzielni i społeczności lokalnej na ogólniejszym tle uczestnictwa pracowników. Problematykę samorządu w Polsce przedstawił M. Garztecki.

Latem 1985 roku w Osnabrück (RFN) odbyła się konferencja Komitetu poświęcona roli ekspertów w działalności ciał partycypacyjnych, zorganizowana przez prof. Georga Szela.

Od 1973 r. działa European Group for Organizational Studies (EGOS). Jest to nieformalna grupa badaczy, której działalność polega na regularnych konferencjach oraz wymianie biuletynu informacyjnego. Kierownictwo grupy ma charakter ochotniczo-kooptacyjny. Obecnym przewodniczącym jest F. Agersnap z Kopenhagi, sekretariat spoczywa w rękach H. Gunza z Manchesteru. Ważnym czynnikiem istnienia EGOS jest kwartalnik „Organization Studies” wydawany w Berlinie Zachodnim pod międzynarodową redakcją z D. Hicksonem na czele. EGOS stwarza również ramy organizacyjne dla spotkań grup tematycznych, jak np. w czerwcu 1984 r. w Lund spotkanie poświęcone symbolizmowi organizacyjnemu bądź jesienią 1984 r. w Amsterdamie – związkom zawodowym. W listopadzie 1983 r. we Florencji odbyła się kolejna VI konferencja pod hasłem „Beyond Bureaucracy”. Obrady skupiły około 120 osób z 14 krajów i były prowadzone w następujących grupach:

- kto określa strategię przemysłową? (koordynator M. Bauer – Francja),
- organizacje prywatne jako realizatorzy polityki publicznej (W. Streeck – RFN),
- ruchy społeczne i zmiany form organizacyjnych (A. Melucci – Włochy),
- niepowodzenia organizacji (F. Agersnap – Dania).

Dorobek naukowy konferencji jest bogaty i interesujący. Najciekawsze materiały ukażą się w „Organization Studies”. Czasopismo to odzwierciedla podobnie jak spotkania EGOS, aktualne tendencje badawcze i teoretyczne socjologii organizacji. Zauważyć można, iż ta subdyscyplina

znajduje się nie tylko ściśle ograniczoną problematyką organizacji, zaś podejście rozwinięte w tej dziedzinie jest stosowane do analizy ładu społeczno-gospodarczego w makro-skali, jak też do badań ruchów społecznych. Konferencja we Florencji przyniosła w tych sprawach ciekawy dorobek. Następne spotkanie EGOS odbędzie się w 1985 r. w Szwecji na temat „Organizational Legitimation”.

Uczestnikami EGOS w Polsce są socjologowie organizacji z IFiS PAN, Instytutu Zarządzania PAN oraz Instytutu Socjologii UŁ.

SLAWOMIR SKALMIERSKI

KOMUNIKAT Z SEMINARIUM SOCJOLOGÓW POLSKICH I NRD PT. „POSTAWY I ZACHOWANIA PRACOWNIKÓW W WARUNKACH WDRAŻANIA NOWEJ TECHNIKI”.
25 – 28 WRZEŚNIA 1983 R. DOBIESZKÓW K. ŁODZI

Współpraca naukowa pomiędzy Instytutem Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego a Katedrą Socjologii Uniwersytetu im. M. Luthera w Halle (Wissenschaftsbereich Soziologie der Sektion Wirtschaftswissenschaften Martin Luther – Universität) posiada już blisko 10-letnią tradycję. Współpracę tę w istotnym stopniu umacnia istniejąca zbieżność zainteresowań badawczych. Coroczne seminaria i kontakty indywidualne umożliwiają wymianę informacji o problemach społecznych Polski i NRD, jak też doświadczeń badawczych. Podobny cel przyświecał tegorocznej konferencji, odbytej tym razem w Polsce. Zasadnicza część wygłoszonych referatów i dyskusji dotyczyła problematyki wdrażania nowej techniki – techniki opartej na sterowaniu komputerowym. Zainteresowanie to nie było przypadkowe, wynika ono z zaangażowania się socjologów z Halle i Łodzi w programach badawczych poświęconych tej właśnie problematyce, a szczególnie udziału prof. J. Kulpińskiej i prof. R. Stollberga w programie badawczym koordynowanym przez Centrum Badań Społecznych w Wiedniu. Seminarium uzupełniły referaty poświęcone odmiennym kwestiom, wynikające z aktualnych zainteresowań badawczych pracowników zaprzyjaźnionych placówek.

J. Kulpińska, w referacie *O tzw. determinizmie technicznym* przedstawiła teoretyczne podłoże dyskusji nad rolą techniki we współczesnych społeczeństwach przemysłowych. Wskazując na istniejące stanowiska w kwestii techniki jako determinanty przemian społecznych i istniejącą tradycją badawczą, przedstawiła nowe perspektywy rozwijania tej problematyki, jakie pojawiły się w ostatnim czasie, jak też na naukowe, polityczne i ideologiczne znaczenie międzynarodowych badań porównawczych. Przypomniała, że próby weryfikacji koncepcji deterministycznych przyniosły „przy okazji” wiele danych dotyczących całokształtu środowiska przemysłowego współczesnego człowieka.

Referat J. Kulpińskiej stworzył więc podwaliny pod dalszą dyskusję. Referat R. Stollberga *Die Rolle des soziökonomischen Programms eines sozialistischen kombinars bei der Einführung neuer Technologien (Rola programu społeczno-ekonomicznego w Kombinacie socjalistycznym przy wprowadzaniu nowych technologii)*, podjął kwestię metod wdrażania nowych technologii na terenie NRD.

Wprowadzenie zmian techniczno-organizacyjnych na terenie przedsiębiorstwa wiąże się z koniecznością dokonania adaptacji pracowników do zmian. Współpraca socjologów z Halle, kierownictw przedsiębiorstw i związków zawodowych przyniosła opracowanie strategii wdrażania innowacji i sterowania adaptacją pracowników w zmienionym środowisku pracy. Badania zespołu R. Stollberga wykazały, że sformułowany program w trakcie jego realizacji zapewnił pracownikom wysokie poczucie podmiotowości w zachodzących zmianach (wśród 500 badanych pracowników tylko jeden skarżył się na niekorzystne skutki innowacji). Rozwinięcie wyników badań wspomniane-